ION BĂRBUȚĂ

Institutul de Filologie
(Chişinău)

CATEGORIA MODALITĂȚII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Modalitatea este una dintre categoriile distinse în cadrul structurii semantico-sintactice a enunțului. Ea reprezintă o categorie subiectivă care cuprinde o serie de valori determinate de felul în care vorbitorul vede situația din realitate descrisă prin enunț. Baza semantică a modalității o constituie noțiunea de apreciere subiectivă de către locutor a celor comunicate. Categoria în cauză cuprinde un spectru larg de valori, care prezintă adesea dificultăți nu atât sub aspectul definirii lor, cât, mai ales, în planul delimitării lor una de alta, precum şi în ce priveşte delimitarea lor de valorile altor categorii. Sub aspectul organizării lingvistice, adică din punctul de vedere al mijloacelor de exprimare, modalitatea reprezintă o categorie funcțional-semantică, ale cărei mijloace lingvistice de realizare țin de toate nivelurile limbii: fonetic, morfologic, lexical şi sintactic. Astfel, se consideră că, după statutul său lingvistic, modalitatea în limba română este o categorie semantică, parțial gramaticalizată (GALR, II, p. 673).

Cât priveşte analiza modalității, categorie definită ca mod de prezentare a realității din perspectiva emițătorului, este de observat că cercetarea acestei categorii implică mai multe aspecte, printre care: 1) delimitarea şi descrierea semnificațiilor modale şi a mijloacelor lingvistice folosite pentru marcarea lor; 2) examinarea relației acestor valori cu enunțul şi cu elementele acestuia. În cele ce urmează ne oprim asupra acestor aspecte.

Categoria modalității vine din logică unde reprezintă aprecierea judecății din punctul de vedere al veracității, având la bază triada: realitate, posibilitate, necesitate. În lingvistică, prin categoria dată se înțelege modul în care cele enunțate se reflectă în conştiința vorbitorului (*DSL*, *p. 65*). *Menționăm însă că, în studiile de lingvistică, nu există o opinie unitară vizând categoria modalității şi, mai ales, spectrul de valori cuprinse de această categorie. De fapt, în privința unui aspect lingviştii au totuşi o opinie comună. Este vorba despre ceea ce constituie baza modalității. Aceasta este atitudinea, opinia, aprecierea subiectivă a locutorului în legătură cu latura descriptivă (conținutul factual*) *a celor enunțate, deci modalitatea este în temei o categorie de natură subiectivă. Astfel, toate definițiile categoriei date sunt unitare în această privință. Pentru a demonstra acest lucru, prezentăm în continuare câteva dintre definițiile modalității întâlnite în lucrările de lingvistică apărute recent. Modalitatea exprimă informații legate de subiectivitatea vorbitorului, de felul în care acesta consideră procesele comunicate* (*GALR*, *I*, *359*). *Modalitatea caracterizează felul în care locutorul plasează enunțul în raport cu veridicitatea, necesitatea* **(*e adevărat*, *e posibil*, *e sigur, e necesar*)** *sau în raport cu o judecată apreciativă* **(*e util*, *e regretabil*, *e agreabil*).** *Aşadar, constituind o expresie a subiectivității, modalitatea exprimă implicarea vorbitorului în enunț, arătând cum se reflectă în comunicare realitatea din punctul de vedere al emițătorului.*

După cum putem observa şi din definițiile prezentate, în semnificația categoriei modalității se răsfrânge relația dintre cele patru elemente ale actului de comunicare: 1) emițătorul, 2) receptorul, 3) realitatea extralingvistică şi 4) conținutul enunțului.

Astfel, examinată dintr-un anumit punct de vedere, modalitatea exprimă: a) raportul dintre conținutul enunțului şi realitatea desemnată şi b) atitudinea vorbitorului față de conținutul enunțului. În acest caz categoria modalității include un număr mai restrâns de valori, printre care valorile de real / ireal şi cele de posibilitate, necesitate, dorință.

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

Uneori, se mai întâlneşte însă şi o interpretare largă a modalităţii. În cazul unei astfel de interpretări, categoria modalităţii cuprinde o serie de valori legate de a) scopul comunicării (propoziţii enunţiative, interogative şi imperative; primul tip de enunţuri exprimă o acţiune reală, iar celelalte, acţiuni ireale); b) veridicitatea, adică afirmarea / negarea (prima reflectă o acţiune reală, iar în cel de al doilea caz e vorba de o situaţie inexistentă); c) atitudinea celui care comunică faţă de conţinutul enunţului (realitatea, necesitatea, posibilitatea, dorinţa); d) diverse valori expresive (este vorba de exprimarea diferitor sentimente) (Gak, 1986, p. 113). Trebuie observat că toate aceste valori, cu excepţia celei menţionate sub c), sunt calificate, de cele mai multe ori, ca reprezentând nişte categorii separate de noţiunea de modalitate şi deci se studiază în compartimente diferite.

Semantica modalităţii. În general, modalitatea este interpretată ca o implicare a vorbitorului în enunţ. După opinia mai multor cercetători, enunţul este de neconceput fără modalitate. Astfel, pentru constituirea semnificatului global al enunţului este necesar ca latura descriptivă (*conţinutul informativ al enunţului referitor la un fapt, eveniment sau situaţie din realitatea extralingvistică*) *să se combine cu o informaţie care reprezintă aprecierea subiectivă a vorbitorului. Într-un enunţ simplu de tipul* ***Afară plouă.****, informaţia despre o stare reală de lucruri* **(*ploaia care cade într-un anumit loc*)** *este asociată cu o informaţie de natură subiectivă. Vorbitorul prezintă acest proces ca având loc în realitate, deci ca pe un fapt real.*

După cum putem observa, în structura enunţului se delimitează o componentă în care îşi găseşte reflectare situaţia din realitate şi o altă componentă prin care se manifestă atitudinea celui care comunică în raport cu gradul de cunoaştere a procesului desemnat de enunţ. Prin urmare, orice comunicare implică un conţinut comunicat (*exprimat prin intermediul unei structuri gramaticale*) *şi o atitudine modală faţă de conţinutul reprezentat. Mijloacele folosite pentru realizarea valorilor modale poartă numele de modalizatori sau operatori modali.*

Totodată, în conformitate cu aceste componente se poate constata şi existenţa a două procese diferite. E vorba, pe de o parte, de enunţare, prin care se înţelege comunicarea unui gând, care are la bază descrierea unei situaţii din realitate, şi, pe de altă parte, de modalizare, care este o apreciere emoţională, intelectuală sau volitivă a celor comunicate prin enunţ.

După cum se ştie, Ch. Bally foloseşte pentru denumirea celor două componente semantice ale enunţului – situaţia desemnată şi modul de prezentare a realităţii din perspectiva emiţătorului – termenii de dictum (de la lat. *dictum* „ceea ce este spus") şi modus (de la lat. *modus* „modalitate"). Prin dictum se înţelege conţinutul reprezentativ (de fapt, nivelul referenţial al enunţului care reflectă un eveniment sau o situaţie din realitatea extralingvistică), iar prin modus, informaţia ce vizează atitudinea locutorului în raport cu acest conţinut. Astfel, dictum-ul desemnează ceea despre ce se vorbeşte în enunţ, adică ceea ce este marcat prin propoziţia primară exprimată prin relaţia subiect – predicat. La rândul ei, componenta modală, numită modus sau cadru modal, semnifică atitudinea locutorului în raport cu acest conţinut (Ducrot, Schaffer, p. 449).

Cât priveşte relaţia dintre cele două componente din structura semantico-sintactică a enunţului, trebuie spus că informaţia subiectivă este o informaţie secundară, în sensul că însoţeşte informaţia obiectivă privind o stare de lucruri descrisă. Anume din aceste considerente, din punct de vedere funcţional, modalitatea este uneori văzută ca o categorie facultativă a enunţului. În acelaşi timp, spre deosebire de celelalte niveluri, cum ar fi, de exemplu, nivelul predicativ, modalitatea nu influenţează în vreun fel structura nivelului referenţial al enunţului. Aceasta deoarece ea apare ca o valoare suplimentară care derivă din felul cum vede vorbitorul cele comunicate prin enunţ.

În contextul celor expuse, trebuie menţionat că semantica modalităţii are la bază informaţia privitoare la „atitudinea" celui care comunică faţă de procesele comunicate (GALR, I, 358). Astfel, aceste informaţii sunt legate de subiectivitatea vorbitorului, de felul în care consideră el procesele comunicate (GALR, I, 359), acestea exprimând atitudinea

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

cognitivă, volitivă sau evaluativă a vorbitorului faţă de stările de lucruri, reale sau potenţiale, descrise prin enunţ (GALR, II, p. 673).

Modalizatorii. *Mijloacele de marcare a atitudinii modale în enunţ sunt în limba română de mai multe tipuri*:

a) ***modalizatori gramaticali – modurile verbale*****;**

b) ***modalizatori lexico-gramaticali*****:**

– **adverbe, locuţiuni adverbiale:** *bineînţeles*, *desigur*, *eventual*, *evident*, *fireşte*, *neapărat*, *negreşit*, *obligatoriu*, *sigur*, *parcă*, *poate*, *probabil*, *cu siguranţă*, *de bună seamă*, *fără îndoială*, *fără nici o îndoială*, *fără doar şi poate*, *mai mult ca sigur*, *din fericire*, *din păcate* etc.;

– ***verbe modale*****:** *a putea*, *a trebui*, *a vrea*, *a fi* etc.;

– ***verbe cu sens modal*****:** *a crede*, *a considera*, *a cunoaşte*, *a intenţiona*, *a interzice*, *a obliga*, *a permite*, *a plăcea*, *a pretinde*, *a şti*, *a ţine* etc.;

– ***perifraze stabile sau libere*****:** *a fi sigur că*, *a fi de părere că*, *este evident că*, *este posibil să*, *e probabil să*, *e puţin probabil să*, *nu e posibil să*, *se pare că*, *e necesar să*, *e bine să*, *e util să*, *e uşor să*, *e greşit să*, *e greu să*, *e inutil să* etc.;

c) *modalizatori prozodici* **(***intonaţia***)** (GALR, II, p. 674).

Este de la sine înţeles că rolul îndeplinit de aceste mijloace în marcarea modalităţii este diferit. Mijloacele de bază în exprimarea modalităţii sunt modurile verbale, verbele modale: *a şti*, *a putea*, *a trebui*, *a vrea* şi, desigur, adverbele şi locuţiunile adverbiale modale. (Gak, 1986, p. 114). Pe lângă acestea, în limbă există o serie de mijloace care, deşi nu fac parte din clasa funcţională de mărci purtătoare ale semnificaţiei de modalitate, pot, în anumite condiţii, exprima valori apropiate de cele modale. Printre aceste mijloace suplimentare se numără: a) ordinea cuvintelor; c) adjectivele cu sufixul *-bil* care este purtătorul semnificaţiei modale de permisiune sau posibilitate: *un preţ negociabil – un preţ care poate fi negociat*; *E incredibil*. *– Aşa ceva nu poate fi crezut*.; d) construcţiile reflexiv-pasive: *Pe aici nu se trece*. *– Pe aici nu se poate trece*. *Aşa nu se spune*. *– Aceasta nu se poate spune*. (Gak, 1986, p. 116-117; GALR, II, p. 692; DSL, p. 321).

Tipuri de modalitate. Este necesar să menţionăm că, atunci când e vorba de valorile particulare incluse în categoria modalităţii, există diferite puncte de vedere în ceea ce priveşte interpretarea modalităţii, mai ales sub aspect semantic. Această stare de lucruri este determinată de mai mulţi factori. În primul rând, modalitatea este o categorie subiectivă, cuprinzând valori care reprezintă un continuum cu o gradare neclară în multe privinţe. În al doilea rând, e vorba de diversitatea mare de valori cuprinse în categoria modalităţii, valori care nu întotdeauna se pretează la o interpretare clară şi univocă. În plus, mijloacele lingvistice de realizare a modalizării (modurile verbale, adverbele, locuţiunile adverbiale, semiadverbele, verbele modale) sunt în foarte multe cazuri polisemantice, ceea ce înseamnă că unul şi acelaşi operator modal poate servi la exprimarea diferitor valori modale.

În consecinţă, diferenţierea şi clasificarea valorilor cuprinse de categoria modalităţii să reprezinte o problemă dificilă.

În diferite teorii se disting mai multe tipuri de modalitate. Astfel, în lingvistica franceză se vorbeşte despre următoarele modalităţi: 1) modalităţi alocutive (sunt orientate spre interlocutor; exprimă intenţia, poziţia locutorului în raport cu interlocutorul); 2) modalităţi elocutive (sunt orientate spre locutor); 3) modalităţi delocutive (sunt orientate spre cele enunţate, spre mesaj) (DSL, 321). În gramatica limbii ruse unii cercetători delimitează următoarele trei tipuri de modalitate: 1) raportul dintre conţinutul enunţului şi realitatea desemnată; 2) atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul celor comunicate; 3) raportul dintre subiect şi semnul său predicativ (Zolotova, 1873, p. 18). Este evident că în aceste cazuri avem de a face cu o interpretare largă a modalităţii, în câmpul semantico-funcţional al acestei categorii fiind incluse şi valori care, de fapt, ţin de alte categorii ale enunţului.

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

Cât priveşte limba română, în ultima ediţie a Gramaticii Academiei se vorbeşte despre următoarele tipuri de valori modale: a) valori modale legate de gradul de cunoaştere a realităţii descrise: *Ştiu că plouă*. *Desigur că plouă*. *Cred că plouă*. *Pesemne plouă*.; b) valori modale privind intenţia şi gradul de impunere a unor fapte virtuale / potenţiale: *Vreau să plouă*.; c) valori modale legate de aprecierea pozitivă sau negativă a unor stări: *Din păcate*, *plouă*. Având la bază atitudinea cognitivă, atitudinea volitivă şi, respectiv, atitudinea evaluativă, aceste tipuri de valori sunt desemnate prin termenii: modalitate epistemică (sau cognitivă); modalitate deontică (sau prescriptivă şi volitivă) şi modalitate apreciativă (sau evaluativă) (GALR, II, p. 673).

Într-o interpretare mai simplă, modalitatea epistemică este calificată drept modalitate a cunoaşterii. Mijloacele cu această valoare se folosesc pentru a exprima siguranţa sau nesiguranţa locutorului în legătură cu un anumit eveniment. Chintesenţa acestei valori este exprimată de verbul *a şti* (cert, probabil, exclus). La rândul ei, modalitatea deontică este definită drept modalitate a necesarului şi a posibilităţii, esenţa ei fiind redată cu ajutorul verbelor *a trebui* şi *a putea* (obligatoriu, permis, interzis). În sfârşit, modalitatea apreciativă este interpretată drept o modalitate a aprecierii pozitive sau negative a situaţiilor descrise prin enunţ (*e bine*, *e rău*).

Modalitatea epistemică exprimă gradul de certitudine, adică siguranţa sau nesiguranţa emiţătorului în legătură cu evenimentul descris în enunţ. Atitudinea celui care comunică în cazul modalităţii date se conturează ca o opinie formată în raport cu gradul de cunoaştere a situaţiei descrise, acest tip de modalitate caracterizându-se prin felul în care locutorul plasează enunţul în raport cu veridicitatea.

În lucrările de lingvistică, valorile cuprinse în cadrul fiecărui tip de modalitate sunt redate cu ajutorul unei scale care constituie aria semantică a câmpului respectiv. Modalităţile epistemice pot fi prezentate pe o scală convenţională ale cărei valori sunt grupate după sens în următoarele categorii: *a şti – a crede – a-şi imagina*. De fapt, acestea sunt cele mai generale valori incluse în respectivul tip de modalitate. Pentru fiecare dintre zonele acestei scale este caracteristică o anumită atitudine a emiţătorului:

a) certitudinea – zona lui *a şti*: *Ferice de dânsa c-a murit*, *că* ***ştiu*** *că are cine-o boci!* (I. Creangă); ***Evident***, *n-ai nici o vină şi totuşi ai fost unealta soartei împotriva mea*. (L. Rebreanu);

b) probabilitatea – zona lui *a crede*: *Eu* ***cred*** *că există*, *în viaţa lumii*, *o clipă când toţi oamenii se gândesc la mama lor*. (M. Sorescu); *Şi*, ***probabil***, *tocmai pasiunea cu care am iubit viaţa m-a adus în situaţia asta*. (O. Paler);

c) incertitudinea – zona lui *a-şi imagina*: *Şi* ***mă îndoiesc*** *tot mai mult că oboseala mea e generată doar de boală*. (O. Paler); ***Bănuiesc*** *că au aflat ceva*, *destul de important*, *sau sunt pe cale să descopere…* (M. Eliade).

Certitudinea. Pentru acest tip de modalitate este caracteristic faptul că vorbitorul are informaţii sigure în legătură cu situaţia din realitate descrisă. Enunţul care se caracterizează prin această valoare modală semnifică un proces cert, factiv, adevărat: *Eu* ***ştiu*** *că el a plecat de mult*. Valoarea modală specifică acestui enunţ ar putea fi actualizată cu ajutorul construcţiei: *X cunoaşte*, *are convingerea că P*. Toţi modalizatorii care fac parte din zona lui *a şti* se definesc prin sensul „a avea informaţii sigure despre…”; „a fi informat în legătură cu…”; „a fi la curent cu…”; „a avea certitudinea că…”; „a avea siguranţa că…”; „a avea cunoştinţă de…”; „a fi sigur de…”; „a fi încredinţat de…”; „a fi convins de…”.

Printre mijloacele lingvistice de realizare a certitudinii în limba română se numără:

a) forma modului indicativ;

b) adverbe şi locuţiuni adverbiale: *bineînţeles*, *desigur*, *evident*, *fireşte*, *sigur*, *cu siguranţă*, *de bună seamă*, *fără îndoială*, *fără nici o îndoială*, *fără doar şi poate*, *mai mult ca sigur*, *în chip cert*, *în chip evident*, *în mod cert*, *în mod evident*, *în mod sigur*, *într-adevăr* etc.;

c) verbele modale: *a şti*, *se ştie că*;

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

d) verbele cu sens modal: *a cunoaşte*, *se înţelege că*;

e) perifraze stabile sau libere: *a avea certitudinea*, *a avea siguranţa că*, *a avea cunoştinţă de*, *a avea convingerea că*, *a fi sigur că*, *a fi încredinţat că*, *a fi convins că*, *a nu se îndoi de* / *că*, *e clar că*, *e limpede că*, *e sigur că*, *e absolut sigur că*, *e mai mult ca sigur că*, *este evident că*, *sunt convins că*, *sunt sigur că*, *ştiu sigur că*, *adevărul e că*, *realitatea e că*, *fără îndoială că*, *nu-i nicio îndoială că*, *nu e nici urmă de îndoială că*, *e în afară de orice îndoială că*, *e mai presus de orice îndoială că*, *nu încape nicio îndoială că*, *neîndoielnic că*, *sigur că* etc.

După cum putem constata, mijloacele folosite pentru exprimarea unui fapt ca fiind sigur sunt destul de numeroase în limba română. Printre acestea, modul indicativ este unicul mijloc de exprimare a certitudinii prin forme flexionare speciale, el semnifică o acţiune reală, sigură (DSL, p. 262), iar la nivelul enunţului exprimă aserţiunea propriu-zisă (DSL, 319): *Oamenii s-au apucat să sape*. (M. Eliade).

În acelaşi timp, în limba română există un număr relativ mare de adverbe şi locuţiuni adverbiale care exprimă certitudinea locutorului în legătură cu cele comunicate în enunţ. Din punct de vedere sintactic, acestea pot fi utilizate ca element incident: ***Evident***, *eu nu mă pricep în pictură*… (M. Eliade); ***Desigur***, *o să spun o banalitate*, *dar ea era femeie cum un izvor e un izvor*. (M. Preda); *Îşi închipuia*, ***poate***, *că e vorba de o anchetă judiciară*. (M. Eliade) sau în calitate de predicat sintactic îndeplinind rolul de element regent al propoziţiei modalizate: ***Evident*** *că opoziţia profită de neputinţa guvernului*, *pe care-l preocupă micile şi eternele disensiuni personale*. (L. Rebreanu); ***Desigur*** *că n-ai venit de bunăvoie*… (L. Rebreanu).

Verbe epistemice cu valoarea de certitudine sunt puţine în română. Verbul modal *a şti* exprimă certitudinea în legătură cu acţiunea de bază exprimată prin verbul predicat din propoziţia subordonată: ***Ştiam*** *de mult că se va întâmpla asta*. (M. Eliade); *Ia*, *nu ştiu cine-a fost pe la mine acasă în lipsa mea*, *că* ***ştiu*** *că mi-a făcut-o bună!* (I. Creangă). După cum se vede şi din exemplele citate, verbul *a şti* exprimă o atitudine modală asumată de locutor, care ţine să sublinieze că este informat asupra faptului descris în subordonată, deci să releve că conţinutul acesteia este adevărat. Cu aceeaşi valoare epistemică poate fi folosită şi construcţia impersonală *se ştie că*: ***Se ştie*** *doar că România e aliata noastră*. (L. Rebreanu). Despre aceste verbe trebuie spus că ele nu prezintă anumite caracteristici care le-ar diferenţia de celelalte verbe. Ele au comportament gramatical comun cu cel al verbelor predicative.

Perifrazele stabile sau libere, la fel ca şi verbele modale, pot funcţiona ca regente ale propoziţiilor modalizate: *Şi* ***e sigur*** *că în viitor va fi tot aşa*. (E. Cioran); ***E sigur*** *că moşia*, *dacă se va vinde*, *numai el o va cumpăra*, *căci numai el îşi dă seama cât face şi cât rentează*. (L. Rebreanu) sau ca propoziţii incidente: *N-a văzut-o niciodată*, ***e sigur***, *pe fata aceasta înaltă*, *cu ochi mari şi glas mângâietor*, *dar e ceva în farmecul ei care îi pare de demult ştiut*. (Gh. Tomozei).

Mai trebuie adăugat că unii dintre operatorii acestei valori a modalităţii epistemice pot avea şi o formă impersonală: *se ştie că*, *se cunoaşte că*, *se înţelege că*, *e clar că*, *e limpede că*, *e sigur că*, *este evident că*: *Însă* ***se ştie*** *că şoriceii au trupul moale şi pătrund cu uşurinţă prin orificii foarte mici*. (M. Preda).

Probabilitatea. Cea de a doua valoare din sfera modalităţii epistemice este probabilitatea. Ea exprimă o cunoaştere insuficientă de către emiţător a situaţiei descrise în enunţ. Pe scala modalităţii epistemice această valoare este caracterizată ca fiind zona lui *a crede*. Modalizatorii din zona dată au semnificaţia: „a admite că ceva este posibil”, „a avea impresia că…”, „a exista posibilitatea ca…”, „a exista probabilitatea ca…”. Conţinutul unui enunţ caracterizat printr-o astfel de valoare modală ar putea fi actualizat cu ajutorul următoarei structuri: *X consideră că P*, *dar nu este convins*. În felul acesta, enunţul marcat printr-un asemenea valoare semnifică un proces probabil, virtual.

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

Mijloacele lingvistice de realizare a valorii de probabilitate sunt:

a) forma modului prezumtiv (*O fi ajuns de mult acasă*.) în cazuri mai rare, şi forma modului conjunctiv şi a celui condiţional;

b) adverbe şi locuţiuni adverbiale: *eventual*, *parcă*, *poate*, *probabil*, *pesemne* etc.;

c) verbele modale: *a crede*, *a părea*, *a i se părea*, *a se părea*, *a putea*, *a trebui*, *pare-se*, *s-ar părea că*, *s-ar putea să*, *se pare că*, *se poate ca*, *se prea poate ca*;

d) verbele cu sens modal: *a considera*, *a socoti*, *se crede că*, *se vede că* etc.;

e) perifraze stabile sau libere: *a fi de părere că*, *a se putea presupune*, *e cu putinţă să*, *e foarte posibil să*, *e posibil să*, *e probabil să*, *se prea poate să*, *nu e exclus să*, *după cât se pare*, *după cum se vede* etc.

Dintre toate aceste mijloace folosite pentru prezentarea unui fapt ca fiind probabil, rolul central în exprimarea probabilităţii le revine adverbelor de modalitate *parcă*, *poate*, *probabil* şi verbului modal *a părea* împreună cu variantele sale: *a i se părea* şi *a se părea*. În calitatea sa de modalizator epistemic, adverbul de probabilitate *poate* conferă enunţului semnificaţia „*pare că este adevărat*, *întemeiat*; *se poate întâmpla*”. Adverbul dat se foloseşte fie ca predicat al unei propoziţii principale care apare ca regentă pentru subordonata ce exprimă acţiunea de bază: ***Poate** că nici el nu era încă deplin lămurit ce vrea*. (L. Rebreanu), fie ca element incident: *Dar istoria ştiinţelor*, *privită ca o succesiune de aproximaţii ale adevărului*, *nu este*, ***poate***, *expresia cea mai fericită a trecutului*. (C. Noica).

La rândul său, verbul impersonal *a părea* exprimă „incertitudinea unei impresii directe” (GALR, II, p. 682): *Dar **pare** că un blestem urmăreşte pe urzitorii şi stăpânii acestui tânăr imperiu*. (Al. Vlahuţă); *Cerul **pare** că arde deasupra noastră*. (Al. Vlahuţă). Acelaşi verb însoţit de pronumele reflexiv în dativ *a i se părea* marchează „probabilitatea mai mare a unei informaţii bazate pe experienţă directă” (GALR, II, p. 682). În acest caz locutorul, a cărui identitate este marcată prin forma de dativ a pronumelui, îşi asumă informaţia în legătură cu evenimentul descris: ***Mi se pare** că pământul se mişcă*, *se leagănă cu mine*. (Al. Vlahuţă); ***Mi s-a părut** doar curioasă insistenţa d-tale asupra unor lucruri…* (L. Rebreanu). În sfârşit, voalarea de informaţie probabilă neasumată de locutor este exprimată cu ajutorul formei impersonale a acestui verb: ***Se pare că** dintr-o vorbă aruncată a ieşit o întreagă poveste*. (L. Rebreanu); ***Se pare că***, *pentru destui inşi*, *înţelepciunea este arta de a te iubi numai pe tine fără ca asta să bată la ochi*. (O. Paler).

Printre verbele cu valoare epistemică se includ şi alte două verbe modale: *a trebui* şi *a* (*se*) *putea*. După cum se ştie, prin valoarea lor de bază acestea sunt verbe cu valoare deontică, ele exprimând, de obicei, sensul de necesitate şi de posibilitate. În acelaşi timp, se întâlnesc şi enunţuri în care aceste verbe au valoare epistemică de probabilitate: ***Trebuie** să fie coaptă poama*. ***Se poate** să fie bolnav*. *El **poate** să fie la şcoală*. *Ei **pot** să ştie unde se ascunde infractorul*.

Pe lângă modalizatorii descrişi aici, un modalizator epistemic de probabilitate, foarte frecvent folosit în română, este şi verbul cu sens lexical modal *se crede că…* El „semnifică faptul că pentru vorbitor propoziţia enunţată P poate fi adevărată sau falsă, subiectul neangajându-se în legătură cu valoarea de adevăr a subordonatei” (DSL, p. 201): ***Se crede că** a fost lovit grav şi torturat în arest*. (I.L. Caragiale); *Mai degrabă sminteala e în adâncuri*, *în micul şi nu în marele cosmos*, *acolo unde nu mai există cauză şi efect*, *unde **se crede că** nu mai există nimic şi totuşi există*, *unde gândul încetează ca gând îndată ce s-a manifestat şi se transformă în stare…* (M. Preda).

Incertitudinea. În sfârşit, cea de a treia valoare din sfera modalităţii epistemice este incertitudinea. Ea exprimă lipsa oricărei informaţii sigure în legătură cu evenimentul descris în enunţ. Subiectul vorbitor doar presupune existenţa unei astfel de situaţii, însă nu are nici un fel de indicii reale în privinţa ei. Informaţia legată de acest tip de situaţie este în cea mai mare măsură subiectivă.

Pe axa modalităţilor epistemice această valoare este calificată drept zona lui *a-şi imagina*. Enunţul care se defineşte printr-o asemenea valoare desemnează o stare de lucruri

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

imaginată, în legătură cu care locutorul nu are niciun fel de informaţie. Valoarea modală de acest tip poate fi exprimată cu ajutorul construcţiei *X îşi închipuie că P*. Modalizatorii din această clasă se definesc prin semnificaţia: „*a fi nesigur că…*”, „*a nu avea siguranţa că…*”, „*a nu fi sigur că…*”.

Mijloacele lingvistice de realizare a valorii de incertitudine sunt:

a) forma modului prezumtiv;

b) adverbele şi locuţiunile adverbiale: *ca şi când*, *ca şi cum*, *de parcă*;

c) verbele modale: *a bănui*, *a-şi imagina*, *a-şi închipui*, *a presupune*;

d) verbele cu sens modal: *a se îndoi*, *a i se năluci*, *a i se năzări* etc.;

e) perifrazele stabile sau libere: *a fi nesigur*, *a nu avea siguranţa că*, *a nu fi sigur că*, *e îndoielnic să*, *e puţin probabil să*, *e improbabil să*, *nu-mi vine să cred că*, *m-aş mira să*, *nu e posibil să*, *nu se poate ca să*, *puţin probabil că*, *probabil că nu*, *se pare că* etc.

Dintre toate aceste mijloace folosite pentru a considera un fapt ca fiind incert, nesigur, cel mai frecvent sunt utilizate verbele modale: *a bănui*, *a-şi imagina*, *a presupune* şi perifrazele: *a nu fi sigur că*, *e puţin probabil să*: ***Îmi imaginez*** *uneori*, *pe fondul acestei inhibiţii întreţinute*, *o spovedanie a lui şi o* ***bănuiesc*** *devastatoare*. (G. Liiceanu); ***Îmi imaginez*** *că aşa s-a întâmplat şi când a fost descoperit focul*. (G. Liiceanu); ***Presupun*** *că se află undeva în bibliotecă*, *dar n-am răbdare s-o caut*. (O. Paler); ***Bănuiesc*** *că m-a şi dispreţuit*. (O. Paler); *Unamuno şi Ortega y Gasset s-au bătut să dărâme fortificaţiile singurătăţii spaniole*, *dar* ***nu sunt sigur*** *că au reuşit*. (O. Paler).

Cât priveşte delimitarea celor două valori ale modalităţii epistemice – probabilitatea şi incertitudinea –, trebuie menţionat că ele nu pot fi distinse clar în toate situaţiile. Şi, de fapt, trebuie să admitem existenţa unei gradaţii în organizarea lor, la un pol al acestei gradaţii aflându-se probabilitatea, iar la celălalt, incertitudinea, iar între ele se află o zonă de tranziţie. Este evident că diferitele mijloacele lingvistice folosite pentru realizarea acestor tipuri de modalitate sunt în poziţii diferite pe această scală care descrie aria semantică a acestor două valori.

Modalitatea deontică este modalitatea care „indică gradul de obligativitate sau de permisivitate a situaţiilor descrise într-o propoziţie, în raport cu un corp de norme preexistente” (GALR, II, p. 689).

Axa modalităţilor deontice (calificate drept modalităţi ce condiţionează activitatea umană) cuprinde mai multe valori care pot fi exprimate cu ajutorul următoarelor verbe: *a vrea – a trebui – a putea*$_1$ *– a putea*$_2$. Enunţurile care se definesc printr-o modalitate deontică desemnează procese care sunt văzute ca fiind dorite, intenţionate, necesare, obligatorii, realizabile, permise sau interzise. Valorile principale cuprinse în sfera modalităţii deontice sunt:

a) dorinţa: *Dar eu* ***vreau*** *să trăiesc*, *să simt mirosul de fân*. (O. Paler); *Ia! am căptuşit nişte iepuroi şi* ***am de gând*** *să-i jumulesc*. (I. Creangă);

b) necesitatea: *În viaţă* ***trebuie*** *să contăm pe realităţi*, *nu pe dorinţi!* (L. Rebreanu); ***Trebuie*** *să-l duc eu*, *fiindcă nu ştiu ce e acolo şi* ***e necesar să*** *fiu de faţă*, *sa insist dacă va fi cazul*. (M. Preda);

c) posibilitatea / imposibilitatea: *Sunt băiat mare*, ***pot*** *să înţeleg ce-au păţit alţii şi să nu păţesc şi eu…* (M. Preda); ***Sunt în stare*** *să atace trupa*, *aveţi să vedeţi*, *domnule prefect!* (L. Rebreanu);

d) permisivitatea (permisiune / interzicere): ***Ai voie să*** *mergi cu el în livadă!* (I. Teodoreanu); *Noi doi suntem prieteni*, *te* ***las să*** *trăieşti*, *bucură-te*, *dar eşti al meu*. (M. *Preda*); *Îţi* ***interzic*** *să-l insulţi pe tatăl meu*. (M. Preda).

În funcţie de sursa modalităţii, valorile cuprinse în cadrul modalităţii deontice sunt clasificate în două subclase: a) modalităţi a căror sursă este subiectul însuşi: dorinţa, intenţia (*a vrea*); b) modalităţi a căror sursă este în afara subiectului (*a trebui*)

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

(Gak, 1986, p. 116). În felul acesta, prin prisma modalităţii deontice procesul poate fi văzut din perspectiva a două axe: a) dorit / posibil / imposibil (când sursa modalităţii este subiectul însuşi: *vreau – pot – nu pot*); b) obligatoriu / permis / interzis (când sursa modalităţii este în afara subiectului: *trebuie – se poate – nu se poate*).

Dorinţa. Este modalitatea care exprimă intenţia subiectului de a realiza o acţiune: ***Vreau*** *să te salvez!* (L. Rebreanu). Enunţurile modalizate cu un modalizator deontic de acest tip desemnează un proces dorit, intenţionat. Valoarea specifică unui atare enunţ poate fi actualizată cu ajutorul construcţiei *X doreşte să P*. Modalizatorii din subclasa celor din zona lui *a vrea* au sensul „*a avea de gând să*…”, „*a avea intenţia să*…”, „*a fi hotărât să*…”, „*a fi decis să*…”.

Printre mijloacele lingvistice de realizare a valorii de dorinţă se numără:

a) forma modului condiţional-optativ;

b) verbele modale: *a dori*, *a voi*, *a vrea*;

c) verbele cu sens modal: *a aştepta*, *a cere*, *a intenţiona*, *a năzui*, *a pofti*, *a pretinde*, *a râvni*, *a ţine* etc.;

d) perifraze stabile sau libere: *a avea de gând să*, *a avea intenţia să*, *a fi hotărât să*, *a fi decis să*, *a-i fi dor să* etc.

Este evident că cel mai frecvent verb pentru exprimarea dorinţei este verbul *a vrea*: ***Vreau*** *să ştiu tot*. (I. Teodoreanu); *Mai* ***vreau*** *să scriu numai câteva pagini*, *şi apoi să-l sfârşesc*, *pentru totdeauna*. (M. Eliade).

Posibilitatea. O altă valoare din sfera modalităţii deontice este posibilitatea. Enunţurile pentru care este caracteristic un asemenea tip de modalitate desemnează un proces realizabil. Conţinutul enunţului care se defineşte prin valoarea dată ar putea fi actualizat cu ajutorul construcţiei: *X are condiţiile necesare pentru a realiza P*.

Acest tip de modalitate are ca mijloace de realizare lingvistică: a) forma modului conjunctiv şi potenţial; b) verbul modal *a putea* şi d) următoarele perifraze stabile sau libere: *a fi în stare să*, *a fi apt pentru a*, *a se simţi capabil de a*, *a avea posibilitatea să*, *a avea puterea să*, *a-i fi cu putinţă să*, *a se pricepe să*, *a fi posibil să*, *e cu putinţă ca*, *există posibilitatea să* etc.

Modalizatorul de bază folosit pentru redarea valorii de posibilitate este verbul *a putea*, care descrie o capacitate sau o abilitate interioară obiectivă sau circumstanţe favorabile pentru realizarea unui proces (GALR, II, p. 679, 681): *Află acum*, *Ivane*, *că eu sunt Dumnezeu şi* ***pot*** *să-ţi dau orice-i cere de la mine*; *pentru că şi tu eşti om cu dreptate şi darnic*. (I. Creangă).

Pe lângă mijloacele specializate anume pentru exprimarea posibilităţii, în limbă se întâlnesc şi mijloace pentru care această valoare este secundară, nespecifică. Din categoria acestora face parte şi verbul *a şti*. Prin sensul de bază acesta este un verb epistemic care exprimă certitudinea. El însă poate exprima posibilitatea în contexte de tipul: *El* ***ştie*** *să găsească ieşire din orice situaţie*. În acest enunţ, verbul dat are o interpretare deontică fiind folosit cu sensul „a putea, a fi în stare să facă ceva; a fi apt pentru ceva”.

Posibilitatea, în calitatea ei de valoare modală deontică, presupune şi o valoare marcată negativ, şi anume imposibilitatea. Valoarea dată dispune de puţine mijloace proprii de exprimare. Printre acestea se numără doar perifrazele: *e imposibil să*, *e peste putinţă să*. În cea mai mare parte însă imposibilitatea este exprimată prin negarea posibilităţii: *a putea – a nu putea*, *a fi în stare – a nu fi în stare*, *a fi posibil – a nu fi posibil* etc.

Semantic, se pot distinge două subtipuri de posibilitate. Este vorba, pe de o parte, de abilitatea agentului de a realiza o acţiune: *Vodă îţi* ***poate*** *asculta chiar acuma plângerea*. (M. Sadoveanu) şi, pe de alta, de existenţa condiţiilor externe favorabile pentru realizarea acţiunii: *De-acu* ***pot*** *dormi liniştit!* (L. Rebreanu). După cum vedem, în ambele cazuri e folosit acelaşi verb, care se caracterizează însă prin nuanţe diferite. El poate desemna fie abilităţile interioare, fie circumstanţele exterioare care favorizează realizarea acţiunii. Următorul exemplu ne poate ilustra foarte clar această valoare:

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

– *Vorbeşti foarte bine ungureşte?*

– *Da*, *când nu* ***pot*** *vorbi româneşte*, *răspunse Titu plecând capul*. (L. Rebreanu).

Verbul *pot* din enunţul care apare ca răspuns exprimă cea de a doua nuanţă a posibilităţii (de fapt, a imposibilităţii, în acest caz), adică lipsa condiţiilor exterioare care pot împiedica desfăşurarea acţiunii. După cum se ştie, personajul respectiv este român şi în general vorbeşte româneşte (agentul dispune de abilitatea interioară obiectivă necesară pentru realizarea acţiunii de a vorbi româneşte), el nu vorbeşte, adică nu poate vorbi româneşte atunci când nu are această posibilitate (e vorba de lipsa circumstanţelor exterioare necesare pentru realizarea acţiunii). Deci în acest caz se are în vedere valoarea de posibilitate / imposibilitate, şi nu de cea de permisiune / interzicere.

Necesitatea. Este valoarea caracteristică enunţurilor care desemnează un proces obligatoriu: ***Trebuie*** *să mă grăbesc şi eu*. (O. Paler). Conţinutul unui enunţ modalizat cu valoarea dată poate fi definit drept impunerea unei situaţii din cauze exterioare şi se actualizează cu ajutorul construcţiei *X este obligat să facă P*.

Mijloacele lingvistice de realizare a valorii de necesitate sunt:

a) forma modului conjunctiv;

b) adverbe şi locuţiuni adverbiale: *neapărat*, *negreşit*, *obligatoriu*, *musai*;

c) verbele modale: *a trebui*, *trebuie să*;

d) verbele cu sens modal: *a se cădea*, *a se cere*, *a se cuveni*, *a obliga să*, *se impune să* etc.;

e) perifraze stabile sau libere: *a avea obligaţia să*, *e dator să*, *e de dorit să*, *e necesar să*, *e nevoie să*, *e obligatoriu să*, *în mod obligatoriu*, *în mod necesar*, *a avea + de +* supin etc.

Dintre aceste mijloace, pe primul loc în ierarhia frecvenţei de utilizare se situează verbul modal *a trebui*: ***Trebuie*** *să faci cum am hotărât eu!* (L. Rebreanu).

Perifrazele cel mai des utilizate sunt: *e nevoie să*, *e necesar să*: ***E necesar să*** *promovăm abstracţiunile*, *bineînţeles*. (C. Noica); *Dar lucrurile astea* ***e nevoie să*** *le cumpănim bine-bine şi fără pripire*, *altfel*… (L. Rebreanu); *În viaţă* ***e nevoie să*** *răspunzi cu „da" sau „nu"*. (O. Paler).

Permisivitatea. Este modalitatea care exprimă permisiunea / interdicţia unei acţiuni: *Te* ***las să*** *faci ce vrei*. (M. Preda); ***Nu*** *vă* ***permit*** *să faceţi glume proaste pe socoteala mea*, *măgarilor!* (I. L. Caragiale). Enunţurile caracterizate prin acest tip de modalitate semnifică un proces permis sau unul interzis. Conţinutul unor astfel de enunţuri poate fi actualizat cu ajutorul sintagmelor: *X are permisiunea să facă P*. sau *Lui X i se interzice să facă P*. Operatorii modali din această clasă se definesc prin următoarele sensuri: „*a* (*nu*) *avea permisiunea de a face ceva*", „*a* (*nu*) *exista permisiunea de a face ceva*".

Permisiunea în limba română se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace:

a) verbele modale: *a putea*, *se poate*;

b) verbele cu sens modal: *a lăsa să*, *a permite să*, *se permite să*;

c) perifrazele stabile sau libere: *a avea dreptul să*, *a avea permisiunea de* / *să*, *a avea voie să*, *a-i fi îngăduit*, *a da voie să*, *a permite să*, *e liber să*, *e permis să*, *e voie să* etc.

Dintre acestea se utilizează frecvent: *a permite să*, *a lăsa să*, *se poate*, *a avea voie să*, *a da voie să*, *e liber să*: *Te* ***las să*** *faci ce vrei*. (M. Preda); ***Ai voie să*** *te ascunzi unde vei voi*, *în trei zile d-a rândul*. (P. Ispirescu); *Aci* ***e liber să*** *plângă*, *dar nu mai poate*. (B. Ştefănescu-Delavrancea).

Mijloacele lingvistice de marcare a interdicţiei sunt:

a) verbele modale: *a nu putea*, *nu se poate*;

b) verbele cu sens modal: *a interzice să*, *a nu lăsa să*, *a nu permite să*, *nu se permite să*;

c) perifrazele stabile sau libere: *a nu avea voie să*, *e cu neputinţă să*, *e de neacceptat să*, *e interzis să*, *e oprit să*, *nu e voie să*.

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

Modalizatorii interdicției folosiți frecvent sunt următorii: *a interzice să*, *a nu lăsa să*, *e interzis să*, *nu e voie să*: *Îți* ***interzic să*** *mă mai suni!* (R. Ojog-Braşoveanu); ***N-ai voie*** *nici să ridici un pai de jos*. (M. Preda); ***E interzis să*** *tulburați liniştea locatarilor!* ***Nu e voie să*** *faci zgomot!* (E. Ionescu).

Modalitatea apreciativă exprimă atitudinea evaluativă a locutorului față de stările de lucruri descrise în enunț. Este aprecierea pe care vorbitorul o face acțiunilor şi calităților enunțate (DSL, 65). Având un caracter subiectiv, modalitatea apreciativă are la bază atitudinea favorabilă sau nefavorabilă a locutorului în raport cu ceea ce semnifică enunțul. În calitatea sa de categorie generică, apreciativul înglobează două tipuri de apreciere: aprecierea pozitivă şi aprecierea negativă a stărilor de lucruri. Acestea implică următoarele opoziții: *bun – rău*, *bine – rău*, *a plăcea – a displăcea* (GALR, II, p. 694).

Aprecierea pozitivă se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace lingvistice:

a) locuțiunea adverbială: *din fericire*;

b) verbele cu sens modal: *a aprecia că*, *a se bucura că*, *a se cădea*, *a se cuveni*, *a merita să*, *a-i plăcea să*;

c) perifrazele stabile sau libere: *a avea plăcerea să*, *a avea bucuria să*, *e agreabil să*, *e bine să*, *e cinstit să*, *e cazul să*, *e esențial să*, *e firesc să*, *e folositor să*, *e frumos să*, *e indicat să*, *e minunat că*, *e nimerit să*, *e normal să*, *e potrivit să*, *e recomandabil să*, *e sănătos să*, *e superb să*, *e util să*, *e uşor să*, *e de admirat că*, *nu strică să*, *sunt foarte bucuros că*, *sunt foarte mulțumit că*.

Mijloacele care servesc la exprimarea aprecierii negative sunt următoarele:

a) adverbe şi locuțiuni adverbiale: *din păcate*, *din nenorocire*, *din nefericire*;

b) verbele cu sens modal: *a se căi*, *a-l deprima*, *a detesta*, *a-i displăcea*, *a-l durea că*, *a-l enerva că*, *a-l îngrozi că*, *a regreta că*, *a urî*;

c) perifraze stabile sau libere: *a avea remuşcări*, *a-i părea rău*, *e ciudat că*, *e curios că*, *e de mirare că*, *e greşit să*, *e greu să*, *e inutil să*, *e nesănătos să*, *e paradoxal să*, *e păcat să*, *e rău să*, *e regretabil că*, *e surprinzător că*, *e trist că*, *e urât să*, *e de neiertat că*, *e de regretat că*, *e păcat că*, *noroc că*, *păcat că*, *nu e indicat să*, *nu e bine să*, *nu e cazul să*, *nu e nimerit să*, *nu e potrivit să*.

După cum vedem, cele două valori ale modalității apreciative sunt exprimate doar cu ajutorul mijloacelor de natură lexico-gramaticală: adverbele şi locuțiunile adverbiale, verbele cu sens modal şi perifrazele stabile sau libere cu valoare modală. Niciuna dintre cele două valori nu este marcată prin verbe modale şi prin mijloace de natură gramaticală, adică prin forma modurilor verbale. Lipsa mijloacelor de exprimare gramaticală în cazul acestei modalități relevă faptul că valorile în cauză au caracter mai puțin sistematizat.

Modalitatea apreciativă este exprimată, de cele mai multe ori, cu ajutorul adverbelor şi locuțiunilor adverbiale cu valoare modală: ***Din fericire***, *am fost trimis corespondent în România*… (M. Eliade); ***Din nefericire***, *devenim înțelepți când asta nu ne mai e de mare folos*. (O. Paler). Printre verbele apreciative cele mai frecvente sunt: *a se bucura*, *a regreta*, *îmi place să*, *nu-mi place să*: ***Mă bucur*** *că-ți mai aduci aminte de mine*. (D. Zamfirescu); ***Îmi place*** *să gândesc*, *să fac versuri*, *să visez*. (M. Eliade); ***Regret*** *că ați fost împiedicat să vă expuneți până la sfârşit punctul dumneavoastră de vedere*. (M. Eliade); ***Nu-mi place*** *că e cam şmecheră*, *altfel credeam eu că o să evolueze*. (M. Preda). Dintre perifrazele stabile sau libere cu valoare apreciativă sunt foarte des utilizate: *e bine să*, *nu e bine să*, *e frumos să*, *nu e frumos să*, *îmi pare bine că*, *îmi pare rău că* etc.: ***E bine să*** *ai două servicii*, *nu-ți mai pasă de şefi*. (M. Preda); ***Nu e bine*** *să fie omul aşa*. (I. Slavici); ***Îmi pare bine*** *că am*, *în sfârşit*, *prilejul să te întâlnesc*. (M. Eliade); ***Îmi pare rău*** *că nu pot să-i descriu aceste scene*. (I. Teodoreanu).

Modalitate obiectivă / modalitate subiectivă. Un alt aspect important în analiza valorilor modale este delimitarea modalității obiective de modalitatea subiectivă. În legătură cu această distincție sunt de făcut mai multe observații. În primul rând, trebuie avut în

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

vedere faptul că această distincţie este totuşi posibilă în cazul modalităţii, care, după cum se ştie, este o categorie fundamental subiectivă. Şi în al doilea rând, în diferite lucrări prin această distincţie se înţeleg uneori lucruri foarte diferite, chiar dacă termenii folosiţi sunt în esenţă aceiaşi. Cât priveşte discordanţa în interpretarea distincţiei în cauză, este de observat că totul se explică prin criteriul în funcţie de care aceasta se face.

În cele ce urmează nu intenţionăm să ne oprim asupra diverselor interpretări ale distincţiei dintre cele două tipuri de modalitate întâlnite în literatura de specialitate, ci vom face doar o prezentare succintă a interpretării mai cunoscute vizând delimitarea în cauză. De obicei, în delimitarea modalităţii obiective de modalitatea subiectivă, se porneşte de la tipul de raport care se află la baza fiecărei dintre cele două modalităţi. Astfel, modalitatea obiectivă caracterizează raportul stabilit între subiectul şi predicatul enunţului modalizat. După cum se ştie, acest tip de raport poate fi real sau ireal. Semnificaţia modală a realului se exprimă cu ajutorul functorului realităţii care raportează situaţia dată la realitate: *El i-a dat cartea fratelui*. Modalizatorii irealului raportează situaţia dată la lumile posibile: *El poate* / *vrea* / *trebuie să-i dea cartea fratelui*.

La rândul său, modalitatea subiectivă caracterizează raportul stabilit între locutor, în calitatea sa de sursă a aprecierii, şi conţinutul enunţului în ansamblu. Acest tip de modalitate poate fi ilustrat pe baza următoarelor serii de exemple, unde avem, pe de o parte, enunţul nemodalizat (A) şi variantele modalizate ale acestuia (B), care conţin o secvenţă modalizatoare (*cred*, *e sigur*, *e posibil*, *e necesar*, *mă tem*) şi secvenţa care descrie o stare de lucruri din realitate (*toţi au plecat*):

		Eu cred că P.
		E sigur că P.
A. *Toţi au plecat*. (P)	B.	*E posibil că P.*
		E necesar ca P.
		Mă tem că P.

Astfel, modalitatea obiectivă caracterizează o relaţie din interiorul enunţului şi ca urmare ea a fost numită şi modalitate internă; în acelaşi timp, modalitatea subiectivă caracterizează starea de lucruri desemnată de enunţ în ansamblul ei, ceea ce i-a determinat pe cercetători s-o califice ca modalitate externă.

După unii cercetători, între modalitatea obiectivă şi cea subiectivă, pe de o parte, şi noţiunile de modus şi dictum, pe de altă parte, se poate stabili o anumită corelaţie. Din această perspectivă, modalitatea obiectivă, care exprimă relaţia dintre subiect şi semnul său predicativ, este definită drept modalitate a dictum-ului (sau modalitate predicativă, descriptivă): *El* (subiect dictal) *poate* (verb modal) *înota*. (verb dictal). În acest enunţ modalitatea exprimată prin verbul modal *poate* este încorporată în dictum. În acest caz se consideră că modalitatea obiectivă, având la bază, în principal, opoziţia real / ireal, face parte din structura semantică a enunţului. Al doilea tip de modalitate, subiectivă, care exprimă atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul celor comunicate, cuprinzând un spectru larg de valori, cum ar fi certitudine / incertitudine, posibil / imposibil, permis / interzis etc., este calificată drept modalitate a modus-ului (sau modalitate propoziţională, propriu-zisă): *Se spune* (modus) *că el e plecat în Franţa*. (dictum). Astfel, din punct de vedere sintactic, enunţul dat „se realizează printr-o structură bipropoziţională: M(odalizator) – P(ropoziţie)” (DSL, p. 160). Şi mai trebuie adăugat că fiecare dintre aceste două componente este exprimat distinct unul faţă de altul.

După cum demonstrează cercetările, cele două tipuri de modalitate diferă şi în privinţa conţinutului lor. Astfel, în cazul ambelor tipuri de modalitate este vorba despre interpretarea de către locutor a situaţiei din realitate desemnate prin enunţ. Valorile cuprinse în sfera modalităţii obiective şi a celei subiective au la bază diferite tipuri de relaţii. În cazul primului tip de modalitate este vorba de modul în care locutorul vede

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

relaţia dintre obiectul comunicării (subiectul) şi ceea ce se spune despre acesta (predicatul). Este bine ştiut că aceste două componente ale enunţului fac parte din ceea ce se numeşte dictum. Anume datorită acestei trăsături modalitatea obiectivă este denumită şi modalitate a dictumului. Modalitatea subiectivă vizează însă ceea ce desemnează enunţul, adică conţinutul referenţial al enunţului. Astfel, perspectiva din care este apreciat conţinutul enunţului este într-o măsură mai mare subiectivă decât în cazul modalităţii obiective.

Mai trebuie adăugat că distincţia modalitate obiectivă – modalitate subiectivă interferează şi cu cele trei tipuri de modalitate delimitate după criterii semantice: este vorba de modalitatea epistemică, deontică şi apreciativă. După cum relevă studiile întreprinse în această privinţă, trei dintre cele patru valori de bază ale modalităţii deontice (dorinţa, necesitatea, posibilitatea / imposibilitatea) intră în categoria modalităţii obiective. În acelaşi timp, toate valorile ce caracterizează modalitatea epistemică (certitudinea, probabilitatea, incertitudinea) şi cele ale modalităţii apreciative (aprecierea pozitivă şi aprecierea negativă), precum şi valoarea de permisivitate a modalităţii deontice fac parte din categoria modalităţii subiective.

Aşadar, privite din acest punct de vedere, cele două tipuri de modalitate diferă, întâi de toate, în privinţa aspectului evaluat de către locutor. Modalitatea obiectivă prezintă o apreciere a legăturii dintre elementele componente ale situaţiei din realitate, iar modalitatea subiectivă implică o evaluare a situaţiei descrise în ansamblul ei.

Particularităţile sintactice ale modalizatorilor. Dacă e să analizăm modalizatorii din acest punct de vedere, trebuie spus că în cazul dat nu e vorba doar de comportamentul sintactic al modalizatorilor, ci şi de corelaţia, sub aspect semantic, a modalizatorilor cu conţinutul referenţial (numit şi propoziţional) al enunţului.

Cât priveşte comportamentul sintactic al modalizatorilor, se pare că acesta nu depinde de natura lor gramaticală. După cum demonstrează faptele examinate, absoluta majoritate a celor patru tipuri de modalizatori din limba română – adverbele şi locuţiunile adverbiale, verbele modale, verbele cu sens lexical modal şi perifrazele stabile sau libere – pot apărea în structura construcţiilor sintactice:

a) ca element regent al propoziţiei modalizate: *Acuma **trebuie** să trăiesc!* (L. Rebreanu); ***Sunt hotărât** să mă susţin singur*. (I. Teodoreanu); ***Sunt în stare să** dau oricât pretindeţi*. (I. Brătescu-Voineşti);

b) ca element incident: *Aceste şocuri*, ***presupun***, *pot fi mai mari decât oricare altele*. (M. Preda); *În tinereţe fusese*, ***probabil***, *chiar frumoasă*. (O. Paler);

c) ca element integrat sintactic în structura propoziţiei modalizate, fără a fi izolat prin pauză şi intonaţie de aceasta: ***Probabil** vine mâine*. *Vine **probabil** mâine*.

De fapt, trebuie să specificăm că se observă totuşi o anumită specializare a modalizatorilor. Astfel, verbele modale, verbele cu sens lexical modal şi perifrazele sunt mai des utilizate în calitate de termen regent al propoziţiilor modalizate: ***Trebuie** să înţelegi că asemenea faptă nu poate rămâne fără sancţiune*… (L. Rebreanu); ***Îşi închipuia** că întârzierea poate să însemne şi o agravare a pedepsei*. (L. Rebreanu), iar adverbele şi locuţiunile adverbiale modale se întâlnesc, de cele mai multe ori, ca elemente incidente: *E necesar să promovăm abstracţiunile*, ***bineînţeles***. (C. Noica) sau ca element integrat în structura enunţului modalizat: *Acum **poate** el e acasă*.

Analiza felului în care este marcată modalitatea în cadrul enunţului denotă că există două tipuri de construcţii:

a) construcţii în care modalitatea sau modus-ul (după Ch. Bally) este exprimată distinct de dictum. E vorba de construcţiile în care modus-ul şi dictum-ul sunt marcate prin secvenţe cu roluri diferite în cadrul frazei: secvenţa modală apare ca propoziţie principală, iar secvenţa dictală reprezintă a) o subordonată completivă (când modus-ul este exprimat printr-un verb predicativ sau printr-un modalizator de tip adverbial cu funcţie predicativă): ***Bănuiesc** că m-a şi dispreţuit*. (O. Paler); ***Evident** că vom găsi o ieşire din situaţie*. şi b) o subordonată subiectivă (când modus-ul este exprimat printr-un verb sau printr-o

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)

construcţie impersonală): *Doar **se ştie** că tocmai pe vreme rea cade vânatul cel mult*. (M. Sadoveanu); *Şi **e sigur** că în viitor va fi tot aşa*. (E. Cioran).

b) construcţii în care dictum-ul şi modus-ul sunt exprimate în cadrul aceleiaşi structuri, mai exact, modus-ul este inclus în dictum. Acestea sunt construcţiile în care secvenţa modală este reprezentată printr-un verb modal cu funcţie de auxiliar din structura unui predicat verbal complex: *În fiecare lună **trebuie** tăiate ierburile care ameninţă să cotropească incinta*. (O. Paler); prin adverb, prin verb sau prin perifrază cu valoare modală folosite ca elemente incidente: *Simţea*, ***poate***, *că ce se întâmplase cu o noapte mai înainte ar fi putut avea o anumită semnificaţie*. (M. Eliade); *De vreme ce eu n-aş fi fost capabil*, ***presupun***, *să-mi aranjez un rost în exil*, *nu cred că sunt în măsură să-i judec pe alţii*. (O. Paler).

În concluzie, menţionăm că modalitatea reprezintă, în limba română, o categorie funcţional-semantică. Pentru exprimarea acestei categorii sunt folosite mijloace de natură diferită: gramaticală (formele modurilor verbale), lexico-gramaticală (adverbele şi locuţiunile adverbiale modale, verbele modale, verbele lexicale cu sens modal), sintactică (ordinea cuvintelor), derivativă (unele sufixe) şi chiar prozodică (intonaţia). În plan semantic, la baza acestei categorii se află categoria semantică definită drept atitudine a celui care comunică faţă de procesele comunicate. Cât priveşte structura sa, această categorie are în calitate de nucleu categoria modului la verb. Cu toate acestea, ea nu este nici pe departe mijlocul de bază pentru categoria dată. Aceasta deoarece în limbă există valori marcate numai prin mijloace lexico-gramaticale, adică numai cu ajutorul verbelor modale şi al adverbelor şi locuţiunilor adverbiale modale. În felul acesta, am putea spune că, alături de formele modului verbal, un rol important în realizarea modalităţii au şi modalizatorii lexico-gramaticali, întrucât pentru o serie de valori ale modalităţii deontice şi apreciative ei sunt, de fapt, unicele mijloace lingvistice folosite pentru marcarea lor.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. DSL: Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Grabriela Pană-Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, 2001.

2. Ducrot Schaffer: O. Ducrot, J. Schaeffer, *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Bucureşti, 1996.

3. Gak, 1986: В. Г. Гак, *Теоретическая грамматика французского языка*. *Синтаксис*. 2-е изд., Moscova, 1986.

4. GALR, I: *Gramatica limbii române*. *Vol. 1*: *Cuvântul*, Bucureşti, 2005.

5. GALR, II: *Gramatica limbii române*. *Vol*. *II*: *Enunţul*, Bucureşti, 2005.

BDD-A25991 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:19 UTC)